

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

**від 11 лютого 2009 р. № 140-р
Київ**

**Про схвалення Концепції Державної цільової
програми розвитку Національної словникової бази
на 2009–2015 роки**

1. Схвалити Концепцію Державної цільової програми розвитку Національної словникової бази на 2009–2015 роки, що додається (далі – Програма).
2. Визначити Національну академію наук державним замовником Програми.
3. Національній академії наук разом із заінтересованими центральними органами виконавчої влади розробити і подати у тримісячний строк на розгляд Кабінету Міністрів України проект Програми.

**Прем'єр-міністр України
Ю.ТИМОШЕНКО**

КОНЦЕПЦІЯ

Державної цільової програми розвитку Національної словникової бази на 2009–2015 роки

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ, НА РОЗВ'ЯЗАННЯ ЯКОЇ СПРЯМОВАНА ПРОГРАМА

На сьогодні Національна словникова база містить понад 800 лексикографічних об'єктів у формі книг і в електронному варіанті. Досягнення вітчизняної лінгвістичної науки дали змогу створити наукові, технологічні та організаційні передумови для того, щоб Національна словникова база стала дієвою ланкою в системі реалізації державної мовної політики.

Протягом 1994–2007 років укладено і видано понад 60 словників нового покоління, які розповсюджено накладом близько 800 тисяч примірників серед навчальних закладів, наукових і державних установ. Через Український лінгвістичний веб-портал користувачі мають змогу одержувати унікальну словникову інформацію, що сприяє застосуванню української мови.

На Національну словникову базу покладено такі функції:

- збирання, накопичення та наукове опрацювання лінгвістичних даних української мови;

- створення та ведення лексикографічних масивів і Українського лінгвістичного корпусу — анотованої, морфологічно маркованої системи текстів, які презентують фактографічну і контекстуальну базу української мови;

- укладення, підготовка до випуску та видання фундаментальних словникових праць (насамперед орфографічних, орфоепічних, тлумачних, термінологічних, перекладних);

- аналіз словникової справи в Україні та світі;

- планування та координація лексикографічної діяльності, організація виконання лексикографічних проєктів, зокрема міжнародних;

- розроблення та впровадження перспективних технологій лексикографування;

- комплектування бібліотеки фундаментальних словникових праць з усіх основних мов світу;

- утворення і забезпечення функціонування постійної довідково-консультаційної служби з питань українського правопису та культури мови;

- поширення української словникової інформації, зокрема через Інтернет;

- інтеграція української словникової бази до світової лексикографічної системи;

- задоволення потреби користувачів у електронній словниковій продукції.

Цілями, на досягнення яких спрямована Національна словникова база, є:

- кодифікація мовної системи в нормативних словниках та граматиках. Особливу роль відведено загальномовним словникам, що регламентують насамперед правопис, вимову і наголос, особливо ті аспекти, що внаслідок складності мови неможливо однозначно описати в лінгвістичних правилах і нормах;

- повнота лексикографічного опису, що передбачає створення репрезентативного набору словникових праць. Крім орфографічних (кодифікують правописні норми)

та орфоепічних (кодифікують літературну вимову та наголос), необхідні словники синонімів, антонімів, фразеологізмів, еквівалентів слів, стійких (сталих) словосполучень; різноаспектні граматичні, морфемні, словотвірні, тлумачні, семантичні, синтаксичні, етимологічні, лінгвогеографічні, галузеві термінологічні, дво- і багатомовні словники;

— авторитетність. До Національної словникової бази повинні обов'язково включатися фундаментальні словники, в яких наведено максимально повний лексикографічний опис мовної системи. Це насамперед великі багатотомні тлумачні та етимологічні словники, укладені колективами лексикографів. Такі словники в розвинутих державах світу мають статус національного надбання;

— інтегрованість. Необхідне створення інтегрованих лексикографічних систем, які з усією повнотою розкривають властивості української мови і надають користувачам максимальну лінгвістичну інформацію;

— доступність. Лінгвістична інформація, кількість та номенклатура вільнодоступних ресурсів Національної словникової бази постійно збільшуватиметься. До певних ресурсів, насамперед технологічних інструментальних систем, доступ забезпечуватиметься через канали віртуальних лексикографічних лабораторій, що дасть змогу піднести словникову справу в Україні на вищий рівень.

Для надійного формування українського лінгвістичного простору обсяг лексикографічних праць, що створюють та розповсюджують через Національну словникову базу, повинен бути збільшений приблизно в 50–100 разів. При цьому важливо, щоб новий лексикографічний продукт:

— повністю відповідав вимогам сучасної лінгвістичної науки;

— був адаптований до інформаційних технологій з урахуванням сучасного стану, що склався в інформаційному суспільстві;

— ефективно взаємодівав із світовим лінгвістичним середовищем.

Проте Національна словникова база ще не відіграє належної ролі в гуманітарній сфері держави, що значно стримує практичну реалізацію державної мовної політики. Це зумовлено насамперед тим, що випускається незначний обсяг словникових праць, недостатнім є масштаб поширення електронних ексикографічних систем Національної словникової бази. Цілий ряд словникових праць залишається недоступним суспільству через нестачу коштів на їх випуск.

Розв'язання зазначених проблем забезпечить провідну роль української мови в державі та її збереження і розвиток.

АНАЛІЗ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА ОБГРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Національна словникова база як сукупність лексикографічних праць існує в кожній розвинутій державі. В українській лексикографії активна діяльність із створення Національної словникової бази розпочалася лише в останнє десятиріччя ХХ століття.

Певні сфери суспільства (наука, освіта, медицина, військова справа, спорт, економіка тощо) недостатньою мірою забезпечені українськими лексикографічними працями. Лінгвістичний простір України не повністю сформований насамперед через відсутність словникової бази.

Існує нагальна потреба в розвитку Національної словникової бази. На поточний момент у серії «Словники України» створено єдиний український електронний словник, який розповсюджено в Україні та за її межами накладом понад 60 тис. примірників.

Слід значно збільшити тираж Орфографічного словника української мови, який визначає стандарт українського правопису,

та забезпечити його масове розповсюдження у вищих та середніх навчальних закладах, державних установах, бібліотеках, засобах масової інформації.

Це визначає важливість розвитку та застосування інноваційних методів лексикографування, які ґрунтуються на нових інформаційних технологіях.

Отже, актуальність розроблення і прийняття Державної цільової програми розвитку Національної словникової бази на 2009–2015 роки (далі — Програма) зумовлена необхідністю забезпечити провідну роль української мови в процесах державотворення, формуванні лінгвістичної культури населення, кардинальному вдосконаленні заснованих на засадах української мови вітчизняних інноваційних інформаційних технологій.

МЕТА ПРОГРАМИ

Мета Програми полягає у виробленні наукових, технологічних та організаційних засад і формуванні національних лінгвістичних ресурсів, які включають фундаментальні словникові проекти й праці, репрезентативну бібліотеку світової лексикографії, сучасну інформаційно-технологічну систему підтримки лексикографічних проєктів, загальнодержавну систему доступу та використання національних лінгвістичних ресурсів.

ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ВАРІАНТА РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ НА ОСНОВІ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ МОЖЛИВИХ ВАРІАНТІВ

Проаналізовано два варіанти розв'язання проблеми:

— утворення державного господарського об'єднання в складі наукових мовознавчих установ, видавництва, вищих навчальних закладів, яке за умови відповідного бюджетного фінансування працюватиме над виконанням Програми;

— визначення Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук координатором робіт з розвитку Національної словникової бази.

Перший варіант розв'язання проблеми передбачає витрачання певного часу (навіть за сприятливих умов — більше як рік) і значних коштів для здійснення організаційних заходів з утворення та забезпечення ефективного функціонування державного господарського об'єднання, що приведе до зменшення строків виконання заходів, спрямованих на розвиток Національної словникової бази.

Другий варіант оптимальний. Досвід Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук з координації діяльності, пов'язаної із створенням Національної словникової бази, надає реальну можливість для виконання завдань з розвитку Національної словникової бази з початку 2009 року, що забезпечить безперервність лексикографічного процесу та його активізацію, значно заощадить бюджетні кошти.

ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ

Шляхами розв'язання проблеми є:

— організація експертизи лексикографічних праць і мовно-інформаційної продукції, створюваної в межах Програми;

— формування розподіленої системи «Всеукраїнський лінгвістичний діалог» для впровадження через Інтернет електронних технологій лексикографування в навчальних закладах;

— забезпечення віддаленого доступу користувачів, насамперед навчальних закладів, наукових і державних установ, до електронних словникових масивів Національної словникової бази;

— організація системи розповсюдження лексикографічних праць Національної словникової бази в навчальних закладах, наукових і державних установах.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ, ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Виконання Програми дасть змогу:

- укласти і видати в серії «Словники України» тлумачний Словник української мови у 20-и томах, Етимологічний словник української мови у семи томах, Орфографічний словник української мови, словник української мови для шкіл у формі книг і в електронному варіанті, нову версію електронного словника української мови;
- сформувати багатомовну термінографічну базу даних, укласти і видати термінологічні словники, що охоплюють основні галузі науки, техніки та суспільної практики;
- розробити та впровадити мережеву технологію збирання, накопичення й наукового опрацювання лексикографічних праць обсягом понад 200 млн слововживань на основі Українського лінгвістичного корпусу та системи Всеукраїнського лінгвістичного діалогу;
- сформувати репрезентативну загальнодоступну бібліотеку словників;
- розробити і впровадити в державних органах програмне забезпечення для природномовного індексування та пошуку в електронних системах;
- організувати постійну довідково-консультаційну службу з питань українського правопису та культури мови.

Виконання Програми сприятиме підвищенню рівня забезпечення наукових установ та навчальних закладів словниковою продукцією, зміцненню ролі і авторитету української мови як чинника державотворення. Водночас результатом виконання Програми стане вдосконалення інформаційних технологій, розроблених на засадах використання української мови, що створить передумови для міжнародного поширення українських лінгвістичних технологій.

ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ І ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Фінансування Програми передбачено здійснювати за кошти державного бюджету. Загальний наклад видання словників протягом 2009–2015 років становитиме понад 3 млн. примірників.

Виконання Програми забезпечуватимуть колективи висококваліфікованих фахівців (лексикографи, програмісти, лінгвістичні технологи) відповідних установ, вищих навчальних закладів у співпраці з видавництвами.

Обсяг коштів, необхідних для виконання заходів Програми, визначатиметься під час її затвердження та складання проекту державного бюджету на відповідний рік.